

СТЫЛИСТИЧНАЯ ФУНКЦЫЯ СЛОЎ-“ГУБАК” У ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІХ ТВОРАХ У. КАРАТКЕВІЧА

Вялічка Я. В.

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова

Словы-“губкі” [1] – малазначныя з пункту гледжання перадачы канкрэтнай інфармацыі, але важныя для пабудовы стылізаванага гутарковага маўлення элементы. Яны ілюструюць з’яву моўнай дэсемантызацыі і ў адрозненні ад іншых тыпаў дэсемантызаваных элементаў (слоў-“паразітаў” [2], дыскурсіваў [3] і хезітатываў [4]) вузка распаўсюджаны ў літаратурна-мастацкіх творах У. Караткевіча. Такія словы, з аднаго боку, дэсемантызуюцца, бо некаторыя кампаненты іх лексічнага значэння аказваюцца незапатрабаванымі. З другога боку, кожнае з гэтых слоў сітуацыйна набывае тое ці іншае канкрэтнае значэнне (часам яно супярэчыць зыходнай семантыцы гэтых слоў). Яны не ўспрымаюцца як непатрэбныя, таму што дапамагаюць персанажу сістэматызаваць і ідэнтыфікаваць з’явы рэчаіснасці ў яго моўнай свядомасці.

Для твораў У. Караткевіча характэрнымі з’яўляюцца наступныя словы-“губкі”: *рэч, штука, цаца, справа*. Прааналізуем наступныя прыклады:

– *Шлык, брат, таксама цаца. Матрос былы. Партызаніў. Мост высадзіў у наветра на лініі Мінск – Вільня. Ён будзе твой целахраніцель. Да таго ж, толькі што вярнуўся з ліквідацыі банды Андрэя Апостала. Быў і на хлебанарыхтоўках. Таму можа быць карысны* (У. Караткевіч. Аліва і меч).

Слова-“губка” *цаца* носіць яркую афарбоўку: дапамагае персанажу ахарактарызаваць таго, пра каго ён гаворыць. Сінтаксічная асаблівасць слоў-“губак” заключаецца ў тым, што яны з’яўляюцца членамі сказа. Часцей за ўсё словы-“губкі” – гэта аднаслоўныя канструкцыі ці канструкцыі з некалькіх слоў, якія замяняюць знамянальныя часціны мовы, часцей за ўсё – назоўнік. І, адпаведна, словы-“губкі” ў сказе выконваюць сінтаксічныя функцыі назоўніка.

Яшчэ прыклад:

А тая з усмешкаю на мілым, простым абліччы ўжо гаварыла:

– Вы прабачце, таварышы. Мне трэба было ўходзіць, але я зайшла напасіць прабачэння за гэтага чалавека. Ён зрабіў вельмі недалікатную і няёмкую штуку (У. Караткевіч. Аліва і меч).

У прыведзеным прыкладзе у персанажа У. Караткевіча выклікае цяжкасць пошук неабходнага слова для таго, каб даць вызначэнне непрыемнаму ўчынку. Слова-“губка” *штука* характарызуе эмацыйны стан гаворакай: яе ўзрушанасць, няёмкасць, перажыванне.

Уяўляецца цікавым выкарыстанне слоў-“губак” *рэч і справа*:

– Так. Пра гаспадыню і я чуў, – скоса глянуў Рыгор і хмурна ўсміхнуўся.
– Мы гэтыя рэчы разумеем. Гэта ўсё адно як Зося мне. А чаму ты мне не кажаш, што ты на іх злуешся, адпомсціць жадаеш? Я ж ведаю, як ты ад дзікага палявання ля ракі ўцякаў (У. Караткевіч. Дзікае паляванне караля Стаха).

Наступны прыклад:

– У суботу пан будзе гуляць у карты спакойна, пад падлогай ніхто не будзе шарудзец. А што доўгі тэрмін, дык шаптаць такому пану – не простая справа... У простага мужыка і пацук, значыцца, просты і выгнець яго проста... А тут пацук адгадаваны і шкодны (У. Караткевіч. Карней – мышыная смерць).

Словы-“губкі” не ўспрымаюцца як залішнія, паколькі дапамагаюць персанажу сістэматызаваць і канкрэтызаваць з’явы рэчаіснасці ў яго моўнай свядомасці. Значэнне слоў-“губак” заўсёды вызначаецца сітуацыяй або кантэкстам. Яны змяшчаюць у сабе некалькі сэнсаў, якія раскрываюцца толькі ў працэсе камунікацыі. Словы-“губкі” *справа, штука, рэч* з’яўляюцца агульнаўжывальнымі, а слова-“губка” *цаца* – індывідуальным.

Нягледзячы на тое, што дадзеныя адзінкі не самыя распаўсюджаныя з дэсемантызаваных элементаў у творах У. Караткевіча, аднак яны дапамагаюць аўтару наблізіць маўленне герояў да рэальнага, даць індывідуальную

характерыстыку герояў (культурны і інтэлектуальны ўзровень, характар, звычкі), зрабіць твор больш шчырым, жывым, напоўненым эмоцыямі. У стылізаваным гутарковым маўленні словы-“губкі” неабходныя ў пабудове дыялогаў персанажаў, паколькі з’яўляюцца адлюстраваннем жывога маўлення. Яны ўяўляюцца як спецыфічны мастацкі сродак выразнасці, адлюстроўваюць асаблівасці маўлення персанажа, выконваюць характаралагічную функцыю (сведчаць пра погляды герояў), забяспечваюць цэласнасць выказвання, у некаторай ступені кіруюць успрыманням сказанага.

Спіс літаратурных крыніц

1. Земская, Е. А. Русская разговорная речь : лингвистический анализ и проблемы обучения / Е. А. Земская. – М. : Русский язык, 1979. – 240 с.
2. Дараган, Ю. В. Функции слов-«паразитов» в русской спонтанной речи / Ю. В. Дараган // Труды международного семинара «Диалог-2000» по компьютерной лингвистике и её приложениям / Протвино, РГГУ, 2000. – Том 1 : Теоретические проблемы. – С. 67–73.
3. Малов, Е. М. Дискурсивные слова в русской разговорной речи (на материале анализа спонтанной разговорной речи) / Е. М. Малов, Е. В. Горбова // Труды первого междисциплинарного семинара «Анализ разговорной речи». – СПб., СПИИРАН, 2007. – С. 31–37.
4. Петрунина, С. П. Информационный шум в устной спонтанной коммуникации : слова-паразиты / С. П. Петрунина // Вестн. ТГПУ. Серия : Гуманитарные науки (филология). – 2005. – №3. – С. 101–106.